فصلنامه پژوهش در مدیریت شماره۳- دوره۲-تابستان ۱۴۰۵ صفحا۴۶۳-۴۴۸
Journal of Research in Management
Issn: 3060-6241

گزارشگری پایداری و ریسک اعتباری بانکی بر مبنایIFRS S ۱ وS ۲ در اقتصاد تحریم‌زده: نقش تعدیل‌گر جنگ و تحریم

نعمت‌الله توان[۱] علی خلیفه شریفی[۲]
۱. کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه تهران
۲. دکتری حسابداری، دانشگاه شهید باهنر کرمان

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تبیین رابطه گزارشگری پایداری مبتنی بر استانداردهای گزارشگری بین المللی، IFRS S۱ و IFRS S۲ با ریسک اعتباری بانکی و بررسی نقش تعدیل‌گر جنگ و تحریم در اقتصاد ایران است. پژوهش با رویکرد توصیفی ـ تحلیلی و روش مطالعه اسنادی انجام شده و بر استانداردهایگزارشگری بین‌المللی، پژوهش‌های پیشین و ویژگی‌های محیط اقتصادی ایران تکیه داردIFRS S ۱. الزامات عمومی افشای اطلاعات مالی مرتبط با پایداری را تعیین می‌کند وIFRS S ۲ بر افشای ریسک‌ها و فرصت‌های مرتبط با اقلیم متمرکز است. این اطلاعات می‌توانند در کنار صورت‌های مالی و سوابق اعتباری، شناخت بانک از تاب‌آوری عملیاتی، آسیب‌پذیری زنجیره تأمین، کیفیت حاکمیت و پایداری جریان‌های نقدی مشتری را بهبود دهند. بااین‌حال، افشای بیشتر به‌تنهایی تضمین‌کننده کاهش نکول نیست و آثار آن به کیفیت، قابلیت اتکا و ارتباط اطلاعات با تصمیم اعتباری وابسته است. جنگ و تحریم نیز از طریق محدودیت‌های مالی، افزایش هزینه‌ها، اختلال در تولید و تشدید نااطمینانی، هم سطح ریسک اعتباری و هم ارزش اطلاعات پایداری را تغییر می‌دهند. تحلیل اسنادی نشان می‌دهد که ادغام سنجیده اطلاعات پایداری در فرایند اعتبارسنجی و تحلیل سناریوهای جنگ و تحریم می‌تواند ارزیابی اعتباری را جامع‌تر سازد. مقاله ضمن صورت‌بندی فرضیه‌ها و چارچوب مفهومی، پیشنهادهایی برای بانک‌ها، نهادهای ناظر و پژوهش‌های آتی ارائه می‌کند؛ با توجه به ماهیت توصیفی پژوهش، فرضیه‌ها آزمون آماری نشده‌اند.

کلیدواژه‌ها: گزارشگری پایداری؛ IFRS S۱؛ IFRS S۲؛ ریسک اعتباری بانکی؛ تحریم اقتصادی.

.مقدمه

نظام بانکی یکی از مهم‌ترین ارکان تأمین مالی اقتصاد است و از طریق اعطای تسهیلات، صدور ضمانت‌نامه، گشایش اعتبار اسنادی و ارائه سایر خدمات مالی، در استمرار فعالیت بنگاه‌ها نقش دارد .بااین‌حال، ایفای این نقش به توانایی بانک در شناسایی و مدیریت ریسک‌های مرتبط با مشتریان وابسته است .ریسک اعتباری، یعنی احتمال آنکه مشتری تمام یا بخشی از تعهدات خود را در موعد مقرر ایفا نکند، از ریسک‌های اساسی بانک‌ها به شمار می‌رود؛ زیرا افزایش مطالبات غیرجاری می‌تواند سودآوری، نقدینگی، کفایت سرمایه و ظرفیت تسهیلات‌دهی بانک را تضعیف کند.

ارزیابی اعتباری متعارف معمولاً بر صورت‌های مالی، نسبت‌های نقدینگی و سودآوری، ساختار سرمایه، گردش حساب، سابقه بازپرداخت، کیفیت حسابرسی، وثایق و تعهدات موجود تمرکز دارد .این داده‌ها ضروری‌اند، اما ممکن است همه عوامل اثرگذار بر جریان‌های نقدی آینده را منعکس نکنند .برای مثال، بنگاهی که در دوره گذشته سودآور بوده، ممکن است به دلیل وابستگی به واردات، تمرکز تأمین‌کنندگان، کمبود انرژی، ریسک‌های اقلیمی یا ضعف برنامه تداوم فعالیت در آینده با افت تولید و کاهش توان بازپرداخت روبه‌رو شود .بنابراین، اطلاعات آینده‌نگر و مرتبط با پایداری می‌تواند مکمل تحلیل مالی تاریخی باشد.

در ۲۶ ژوئن ۲۰۲۳، هیئت استانداردهای بین‌المللی پایداری دو استاندارد IFRS S۱ و IFRS S۲ را منتشر کرد .IFRS S۱ الزامات عمومی افشای اطلاعات مالی مرتبط با پایداری را مشخص می‌کند و IFRS S۲ افشای اطلاعات مربوط به ریسک‌ها و فرصت‌های اقلیمی را پوشش می‌دهد (بنیادIFRS ، ۲۰۲۳الف؛ بنیادIFRS ، ۲۰۲۳ب). این استانداردها اطلاعاتی را هدف می‌گیرند که بتواند بر چشم‌انداز واحد تجاری، جریان‌های نقدی، دسترسی به تأمین مالی یا هزینه سرمایه اثر بگذارد.

اهمیت این موضوع در اقتصاد ایران با وجود تحریم‌های مالی و تجاری، نوسانات اقتصادی و احتمال شوک‌های ناشی از جنگ بیشتر می‌شود .قاسمی‌نژاد و جهان‌پرور(۲۰۲۱) در بررسی آثار تحریم‌های مالی بر شرکت‌های بورسی ایران، پیامدهایی را برای سودآوری و تصمیم‌های تأمین مالی شرکت‌ها گزارش کردند .در چنین محیطی، ارزیابی اعتباری نمی‌تواند صرفاً به ارقام تاریخی محدود بماند؛ بلکه لازم است آسیب‌پذیری‌های عملیاتی، دسترسی به منابع، توان سازگاری و برنامه‌های مدیریت بحران نیز بررسی شود.

بر همین اساس، پژوهش حاضر رابطه مفهومی میان کیفیت گزارشگری پایداری مبتنی بر IFRS S۱ و IFRS S۲ و ریسک اعتباری بانکی را بررسی می‌کند و می‌پرسد جنگ و تحریم چگونه ممکن است شدت یا جهت این رابطه را تغییر دهند .مقاله از نوع توصیفی ـ تحلیلی و اسنادی است؛ بنابراین، به جای ارائه نتایج آماری ساختگی، مبانی نظری و شواهد منتشرشده را ترکیب کرده و فرضیه‌هایی را برای آزمون در پژوهش‌های تجربی آینده پیشنهاد می‌کند.

۲ .بیان مسئله

مسئله اصلی این پژوهش آن است که آیا و از چه مسیرهایی کیفیت گزارشگری پایداری می‌تواند به ارزیابی ریسک اعتباری مشتریان بانکی کمک کند و آیا جنگ و تحریم این رابطه را تعدیل می‌کنند؟ در اعتبارسنجی، هدف تنها توصیف وضعیت

گذشته نیست؛ بلکه برآورد توان بازپرداخت در آینده و شناسایی عواملی است که ممکن است احتمال نکول را افزایش دهند . بسیاری از عوامل مرتبط با پایداری، مانند تاب‌آوری زنجیره تأمین، مدیریت ریسک، وابستگی به منابع انرژی، تعهدات محیط‌زیستی و کیفیت نظارت هیئت‌مدیره، می‌توانند بر هزینه‌ها، تداوم تولید، درآمد و جریان نقدی آتی اثر بگذارند.

بااین‌حال، افشای پایداری با عملکرد واقعی پایداری یکسان نیست .گزارش مفصل، اگر فاقد داده قابل اتکا، قابل مقایسه و قابل راستی‌آزمایی باشد، ممکن است صرفاً تصویری تبلیغاتی ارائه کند .همچنین، حتی افشای باکیفیت ممکن است ریسک بالای یک مشتری را آشکار سازد، نه آنکه آن را کاهش دهد .از این رو باید میان» کاهش واقعی ریسک«،» بهبود شناخت بانک از ریسک «و» تغییر قیمت یا شرایط تسهیلات «تمایز قائل شد.

جنگ و تحریم می‌توانند از دو مسیر اثرگذار باشند .نخست، مستقیماً بر توان مالی و عملیاتی مشتری اثر می‌گذارند؛ برای مثال از طریق محدودیت پرداخت‌های بین‌المللی، افزایش هزینه واردات، اختلال در حمل‌ونقل و زیرساخت، کاهش تقاضا یا نوسان نرخ ارز .دوم، ارزش اطلاعات پایداری را تغییر می‌دهند؛ زیرا در محیطی که شوک‌ها شدید و سریع‌اند، اطلاعات مربوط به سناریوهای بحران و تداوم فعالیت ممکن است مهم‌تر شود، در حالی که عدم قطعیت بالا می‌تواند دقت پیش‌بینی‌ها را محدود کند .بنابراین، پژوهش حاضر به‌دنبال تبیین این رابطه در یک محیط نهادی و اقتصادی پرتنش است.

۳ .اهمیت و ضرورت پژوهش

۳ـ۱ .اهمیت نظری

این پژوهش ادبیات گزارشگری پایداری را به تصمیم‌گیری اعتباری بانک‌ها پیوند می‌دهد .گزارشگری پایداری معمولاً در ارتباط با پاسخگویی، شفافیت و عملکرد ESG بررسی می‌شود؛ اما برای بانک، اهمیت اصلی آن در میزان ارتباط اطلاعات افشاشده با جریان‌های نقدی، ظرفیت بازپرداخت و ریسک‌های آتی مشتری است .در این نگاه، گزارشگری پایداری جایگزین صورت‌های مالی نیست، بلکه مکمل اطلاعات مالی و اعتباری محسوب می‌شود.

۳ـ۲ .اهمیت کاربردی برای بانک‌ها

برای واحدهای اعتباری، استفاده هدفمند از اطلاعات پایداری می‌تواند به شناسایی ریسک‌هایی کمک کند که در نسبت‌های مالی گذشته آشکار نیستند .این اطلاعات می‌تواند در تعیین سطح بررسی کارشناسی، انتخاب شروط قراردادی، طراحی برنامه پایش پس از اعطای تسهیلات و تدوین سناریوهای تنش به کار رود .استفاده از آن باید متناسب با اندازه مشتری، صنعت، اهمیت ریسک و کیفیت داده‌ها باشد تا از افزایش غیرضروری هزینه بررسی پرونده جلوگیری شود.

۳ـ۳ .اهمیت در اقتصاد تحریم‌زده

در اقتصاد تحریم‌زده، دسترسی به منابع مالی و فناوری، امکان نقل‌وانتقال پول، تأمین مواد اولیه و استمرار صادرات ممکن است با محدودیت مواجه شود .قاسمی‌نژاد و جهان‌پرور (۲۰۲۱) پیامدهای مالی تحریم را در شرکت‌های ایرانی بررسی کردند .در

این شرایط، اطلاعاتی درباره تمرکز بازار، وابستگی وارداتی، جایگزین‌های تأمین، ذخایر عملیاتی و برنامه مدیریت بحران می‌تواند برای تحلیل توان بازپرداخت مفید باشد.

۳ـ۴ .ضرورت تفکیک افشا از عملکرد واقعی

هرچه گزارش پایداری طولانی‌تر باشد، لزوماً ریسک اعتباری پایین‌تر نیست .کیفیت اطلاعات، سازگاری با واقعیت، مقایسه‌پذیری، ارتباط با صنعت و امکان راستی‌آزمایی، از حجم گزارش مهم‌ترند .بانک باید هم اطلاعات مثبت و هم نشانه‌های آسیب‌پذیری را در ارزیابی وارد کند و از تلقی گزارش پایداری به‌عنوان جایگزین تحلیل مالی، اعتبارسنجی یا وثایق اجتناب ورزد.

۴ .اهداف، پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش

۴ـ۱ .هدف اصلی

تبیین رابطه گزارشگری پایداری مبتنی بر IFRS S۱ و IFRS S۲ با ریسک اعتباری بانکی و تحلیل نقش تعدیل‌گر جنگ و تحریم در اقتصاد ایران.

۴ـ۲ .اهداف فرعی

- تبیین سازوکارهای اثرگذاری اطلاعات پایداری بر شناخت بانک از توان بازپرداخت مشتری.
- تشریح نقش افشای ریسک‌های اقلیمی و سایر ریسک‌های پایداری در ارزیابی اعتباری.
- بررسی مسیرهای اثرگذاری جنگ و تحریم بر ریسک اعتباری و قابلیت استفاده از اطلاعات پایداری.
- ارائه پیشنهادهای کاربردی برای ادغام سنجیده اطلاعات پایداری در فرایند اعتبارسنجی و پایش تسهیلات.

۴ـ۳ .پرسش‌های پژوهش

- گزارشگری پایداری مبتنی بر IFRS S۱ و IFRS S۲ از چه مسیرهایی می‌تواند ارزیابی ریسک اعتباری بانکی را بهبود دهد؟
- جنگ و تحریم از چه راه‌هایی بر ریسک اعتباری مشتریان و ارزش اطلاعات پایداری اثر می‌گذارند؟
- چه الزامات و محدودیت‌هایی باید هنگام استفاده از اطلاعات پایداری در تصمیم اعتباری بانک‌ها رعایت شود؟

۴ـ۴ .فرضیه‌ها و گزاره‌های پیشنهادی

با توجه به ماهیت توصیفی ـ تحلیلی و اسنادی پژوهش، فرضیه‌های زیر به‌عنوان گزاره‌های نظری و قابل آزمون در مطالعات تجربی آینده صورت‌بندی می‌شوند؛ در این مقاله آزمون آماری انجام نشده است.

- فرضیه اول :بین کیفیت و جامعیت گزارشگری پایداری مبتنی بر IFRS S۱ و IFRS S۲ و کیفیت ارزیابی ریسک اعتباری بانک‌ها رابطه مثبت وجود دارد.
- فرضیه دوم :کیفیت گزارشگری پایداری، از طریق کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و بهبود شناخت از تاب‌آوری عملیاتی و جریان‌های نقدی آینده، با ریسک اعتباری تحقق‌یافته رابطه معکوس دارد؛ این رابطه مشروط به قابلیت اتکای اطلاعات و شرایط محیطی است.
- فرضیه سوم :جنگ و تحریم رابطه بین کیفیت گزارشگری پایداری و ریسک اعتباری بانکی را تعدیل می‌کنند.
- فرضیه چهارم :اثر تعدیل‌گر جنگ و تحریم بر این رابطه به شدت شوک، ویژگی صنعت، وابستگی به واردات و کیفیت نظام مدیریت ریسک بنگاه وابسته است.
- فرضیه پنجم :استفاده هم‌زمان از اطلاعات مالی متعارف، سوابق اعتباری و اطلاعات پایداری، نسبت به اتکای صرف به اطلاعات مالی تاریخی، چارچوب جامع‌تری برای ارزیابی ریسک اعتباری فراهم می‌کند.

۵ .مبانی نظری و مفهومی

۵ـ۱ .مفهوم گزارشگری پایداری

گزارشگری پایداری فرایندی برای ارائه اطلاعات درباره موضوعات محیط‌زیستی، اجتماعی و حاکمیتی و آثار آن‌ها بر فعالیت و چشم‌انداز سازمان است .با وجود هم‌پوشانی، گزارشگری پایداری با گزارش مسئولیت اجتماعی یا گزارش ESG در همه چارچوب‌ها یکسان نیست .استانداردهای ISSB بر اطلاعات مرتبط با پایداری که برای استفاده‌کنندگان گزارش‌های مالی عمومی در تصمیم‌گیری درباره تأمین منابع اهمیت دارند، تمرکز می‌کنند .بنابراین، موضوعات پایداری زمانی در این چارچوب اهمیت می‌یابند که بتوانند بر چشم‌انداز واحد تجاری، جریان‌های نقدی، دسترسی به تأمین مالی یا هزینه سرمایه اثر بگذارند.

مشیخی، شاکرطاهری و مومنی‌طاهری(۲۰۱۹) در مطالعه‌ای درباره گزارشگری پایداری شرکت‌ها در ایران، چارچوبی را با توجه به ادبیات و دیدگاه خبرگان بررسی کردند و به ابعادی از جمله محتوای گزارش، عوامل تعیین‌کننده افشا، حاکمیت شرکتی، چالش‌ها، منافع و اطمینان‌بخشی گزارش پرداختند .این مطالعه نشان می‌دهد توسعه گزارشگری پایداری در ایران نیازمند توجه به زمینه نهادی و نیازهای استفاده‌کنندگان است.

۵ـ۲ .استاندارد IFRS S۱

IFRS S۱با عنوان» الزامات عمومی افشای اطلاعات مالی مرتبط با پایداری «چارچوبی عمومی برای افشای ریسک‌ها و فرصت‌های پایداری ارائه می‌کند .اطلاعات باید به‌گونه‌ای باشد که استفاده‌کنندگان بتوانند اثر موضوعات پایداری بر چشم‌انداز واحد تجاری را ارزیابی کنند .چهار محور اصلی افشا شامل حاکمیت، راهبرد، فرایندهای مدیریت ریسک و معیارها و اهداف است .این ساختار برای بانک می‌تواند پرسش‌هایی را درباره مسئولیت نظارتی مدیران مشتری، نحوه شناسایی ریسک، برنامه‌های پاسخ و شاخص‌های پایش ایجاد کند(بنیادIFRS ، ۲۰۲۳)

۵ـ۳ .استاندارد IFRS S۲

IFRS S۲به افشای ریسک‌ها و فرصت‌های مرتبط با اقلیم اختصاص دارد و در کنار IFRS S۱ به کار می‌رود .ریسک‌های اقلیمی در دو گروه کلی قابل بررسی‌اند :ریسک‌های فیزیکی، مانند سیل، خشکسالی، گرما و اختلال در دسترسی به آب؛ و ریسک‌های گذار، مانند تغییر مقررات، فناوری، الگوی تقاضا یا هزینه‌های سازگاری با اقتصاد کم‌کربن .این ریسک‌ها بسته به صنعت می‌توانند هزینه عملیاتی، ارزش دارایی‌ها، درآمد و نیاز سرمایه‌گذاری بنگاه را تغییر دهند .استاندارد بر حاکمیت، راهبرد، مدیریت ریسک و معیارها و اهداف اقلیمی تأکید دارد (بنیادIFRS ، ۲۰۲۳)

۵ـ۴ .ریسک اعتباری بانکی

ریسک اعتباری به احتمال زیان ناشی از عدم ایفای تعهدات توسط وام‌گیرنده یا طرف مقابل گفته می‌شود .در تحلیل کاربردی، این مفهوم می‌تواند با احتمال نکول، نسبت مطالبات غیرجاری، رتبه یا امتیاز اعتباری، زیان مورد انتظار و شرایط قرارداد تسهیلات سنجیده شود .برای ارزیابی مشتری، اطلاعات مالی، سابقه بازپرداخت، کیفیت مدیریت، صنعت، وثایق و شرایط کلان اقتصادی باید در کنار یکدیگر بررسی شوند .گزارشگری پایداری تنها یکی از ورودی‌های مکمل این ارزیابی است و جایگزین تحلیل توان بازپرداخت یا الزامات احتیاطی بانک نمی‌شود.

۵ـ۵ .عدم تقارن اطلاعاتی و نظریه علامت‌دهی

عدم تقارن اطلاعاتی زمانی رخ می‌دهد که مدیران بنگاه نسبت به بانک اطلاعات بیشتری درباره کیفیت عملیات، ریسک‌های آتی یا برنامه‌های مقابله با بحران داشته باشند .افشای منظم و قابل راستی‌آزمایی می‌تواند این فاصله اطلاعاتی را کاهش دهد . از منظر نظریه علامت‌دهی، افشای باکیفیت ممکن است نشانه‌ای از بلوغ نظام حاکمیت و مدیریت ریسک باشد؛ بااین‌حال، این علامت فقط زمانی معتبر است که اطلاعات با شواهد عملیاتی سازگار باشد و امکان راستی‌آزمایی داشته باشد .در غیر این صورت، خطر افشای نمادین یا سبزشویی وجود دارد.

۵ـ۶ .تاب‌آوری عملیاتی و جریان‌های نقدی

تاب‌آوری عملیاتی به توانایی بنگاه برای ادامه فعالیت یا بازگشت به سطح عملیاتی قابل قبول پس از وقوع اختلال اشاره دارد . در ارزیابی اعتباری، تاب‌آوری از آن جهت اهمیت دارد که استمرار تولید و فروش، وصول مطالبات و دسترسی به نهاده‌ها بر جریان‌های نقدی و توان بازپرداخت اثر می‌گذارند .اطلاعات مربوط به تنوع تأمین‌کنندگان، موجودی راهبردی، جایگزین‌های حمل‌ونقل، برنامه تداوم کسب‌وکار و پوشش بیمه‌ای می‌تواند در کنار داده‌های مالی به تحلیل سناریوها کمک کند.

۶ .پیشینه پژوهش

۶ـ۱ .پژوهش‌های داخلی

مشیخی، شاکرطاهری و مومنی‌طاهری (۲۰۱۹) در مقاله» بررسی گزارشگری پایداری شرکت‌ها :مورد ایران «با اتکا به نظر خبرگان و ادبیات موضوع، چارچوبی برای گزارشگری پایداری در ایران پیشنهاد کردند .موضوعاتی مانند محتوای گزارش، حاکمیت شرکتی، چالش‌های اجرا، منافع گزارشگری و اطمینان‌بخشی در این چارچوب مورد توجه قرار گرفت .ارتباط این مطالعه با پژوهش حاضر در تأکید بر ضرورت بومی‌سازی الزامات گزارشگری و توجه به کیفیت اطلاعات است.

مشیخی و بیضایی‌نژاد (۲۰۲۵) در پژوهشی درباره محتوای اطلاعاتی گزارشگری پایداری شرکت‌های بازار سرمایه ایران با تأکید بر کیفیت گزارش، اهمیت بررسی کیفیت و محتوای اطلاعاتی گزارش‌ها را برجسته کرده‌اند .این جهت‌گیری با مسئله حاضر همسو است؛ زیرا برای بانک، صرف وجود گزارش کافی نیست و اطلاعات باید مرتبط، قابل مقایسه و قابل اتکا باشد.

ژاله‌آزادزنجانی، فاضلی و فغانی‌مکرانی (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان» مدل کیفی الزامات گزارشگری پایداری شرکت در بازار سرمایه ایران با الهام از استانداردهای GRI و «SASB به طراحی چارچوبی متناسب با بازار سرمایه ایران پرداخته‌اند .این پژوهش برای بحث حاضر از آن جهت اهمیت دارد که بر ضرورت سازگاری الزامات گزارشگری با ویژگی‌های محیط نهادی و نیازهای استفاده‌کنندگان تأکید می‌کند.

حسینی، بحیرایی و بهبهانی‌نیا (۲۰۲۶) در مطالعه‌ای درباره ارائه چارچوب گزارشگری پایداری در صنعت بانکی ایران، ابعاد حاکمیتی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و انطباق و ریسک را به‌عنوان ارکان اصلی چارچوب پیشنهادی مطرح کردند و بر نقش محوری حاکمیت تأکید داشتند .این یافته برای مقاله حاضر مهم است؛ زیرا اعتبار و فایده اطلاعات پایداری تا حد زیادی به مسئولیت‌پذیری مدیران، کنترل‌های داخلی، شفافیت و ادغام اطلاعات در فرایند مدیریت ریسک وابسته است.

احمدی و سیل‌سپهر (۲۰۲۶) نیز در پژوهشی درباره شناسایی و اولویت‌بندی ذی‌نفعان گزارشگری پایداری و انتظارات آنان در نظام بانکی ایران، به نیازهای متنوع ذی‌نفعان و ضرورت ساختاردهی به افشا در صنعت بانکی پرداخته‌اند .این پژوهش از منظر مقاله حاضر اهمیت دارد؛ زیرا چارچوب گزارشگری باید علاوه بر پاسخگویی عمومی، نیازهای اطلاعاتی نهادهای تأمین‌کننده منابع و مدیران ریسک را نیز در نظر بگیرد.

در مجموع، پژوهش‌های داخلی در حال توسعه چارچوب‌های گزارشگری پایداری و شناسایی نیازهای اطلاعاتی در بازار سرمایه و صنعت بانکداری ایران هستند .با این حال، پیوند مشخص این افشاها با ارزیابی ریسک اعتباری مشتریان بانک در شرایط جنگ و تحریم، موضوعی است که به بررسی مفهومی و تجربی بیشتر نیاز دارد.

۶ـ۲ .پژوهش‌های خارجی

کارنواله و دراگو (۲۰۲۴) در مرور انتقادی ۴۱ مقاله تجربی درباره قیمت‌گذاری ریسک‌های ESG توسط بانک‌ها نشان دادند که در بسیاری از مطالعات، عملکرد ضعیف‌تر ESG با هزینه بالاتر تسهیلات همراه بوده است؛ بااین‌حال، شواهد درباره ایجاد منفعت اعتباری همیشگی از عملکرد قوی ESG یکدست نیست .آنان همچنین به محدودیت تعمیم نتایج، از جمله تمرکز مطالعات بر

وام‌های سندیکایی شرکت‌های بزرگ و پذیرفته‌شده در بازار، اشاره کردند .این نتیجه اهمیت دارد؛ زیرا نباید اثر یکسانی برای تمام مشتریان بانکی فرض شود.

قاسمی‌نژاد و جهان‌پرور (۲۰۲۱) آثار تحریم‌های مالی بر شرکت‌های بورسی ایران را بررسی کردند .پژوهش آنان ارتباط تحریم‌ها با سودآوری و تصمیم‌های تأمین مالی شرکت‌ها را برجسته می‌کند و برای توضیح زمینه اقتصادی این مقاله منبعی مستقیم است .البته این مطالعه به‌خودی‌خود اثر گزارشگری پایداری بر ریسک اعتباری بانکی را آزمون نمی‌کند؛ از آن برای تبیین مسیرهای اثرگذاری تحریم بر وضعیت مالی بنگاه‌ها استفاده می‌شود.

گروه ویژه افشای مالی مرتبط با اقلیم (۲۰۱۷) توصیه‌هایی را درباره افشای حاکمیت، راهبرد، مدیریت ریسک و معیارها و اهداف اقلیمی منتشر کرد .این ساختار بعدها در تدوین استانداردهای IFRS S۲ مورد استفاده و توسعه قرار گرفت .چارچوب یادشده به بانک‌ها کمک می‌کند به جای اتکا به اظهارات کلی، درباره مسئولیت مدیران، سناریوهای ریسک و شاخص‌های پایش اطلاعات مشخص‌تری مطالبه کنند.

کمیته بازل نظارت بانکی(۲۰۲۲) اصولی را برای مدیریت و نظارت مؤثر بر ریسک‌های مالی مرتبط با اقلیم منتشر کرد .این اصول اهمیت ادغام ریسک‌های اقلیمی در حاکمیت، کنترل داخلی، مدیریت ریسک، ارزیابی کفایت سرمایه و نقدینگی و افشا را برجسته می‌کنند .اگرچه ریسک اقلیمی با همه ابعاد گزارشگری پایداری یکسان نیست، این اصول نشان می‌دهند که ریسک‌های پایداری می‌توانند از مسیرهای مالی و عملیاتی بر مؤسسات مالی اثر بگذارند.

استانداردهای IFRS S۱ و IFRS S۲ (بنیادIFRS ، ۲۰۲۳الف، ۲۰۲۳ب) به‌جای ارائه یک امتیاز اعتباری واحد، ساختار افشای اطلاعات مرتبط با چشم‌انداز بنگاه را مشخص می‌کنند .از این رو، استفاده از آن‌ها در اعتبارسنجی نیازمند طراحی شاخص‌های متناسب با صنعت و پیوند دادن افشاها به متغیرهای مالی و اعتباری است.

۶ـ۳ .جمع‌بندی پیشینه و شکاف پژوهشی

پیشینه داخلی بر طراحی چارچوب گزارشگری پایداری و شناسایی نیازهای اطلاعاتی برای محیط ایران تمرکز دارد؛ پیشینه خارجی نیز پیوندهای احتمالی ESG با شرایط وام‌دهی و اهمیت مدیریت ریسک‌های اقلیمی را بررسی کرده است .شکاف اصلی مورد توجه این مقاله، ترکیب سه حوزه است :استانداردهای جدید IFRS S۱ و IFRS S۲ ، تصمیم‌گیری اعتباری بانک‌ها و شرایط خاص جنگ و تحریم .این مقاله مدعی نیست که این رابطه را با داده‌های جدید اثبات کرده است؛ بلکه چارچوبی تحلیلی برای هدایت پژوهش‌های تجربی و کاربردهای بانکی پیشنهاد می‌کند.

۷ .روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی ـ تبیینی و از نظر روش، توصیفی ـ تحلیلی با رویکرد اسنادی است .داده‌های مورد استفاده شامل متن استانداردهای IFRS S۱ و IFRS S۲ ، اصول کمیته بازل درباره ریسک‌های مالی مرتبط با اقلیم، توصیه‌های گروه ویژه افشای مالی مرتبط با اقلیم و مقالات علمی داخلی و خارجی مرتبط با گزارشگری پایداری، ریسک اعتباری و تحریم است .در این پژوهش، داده‌های خام مالی بانک‌ها یا شرکت‌ها گردآوری نشده و آزمون اقتصادسنجی انجام نمی‌شود.

فرایند تحلیل شامل چهار مرحله است :نخست، شناسایی مفاهیم و الزامات مرتبط با افشای پایداری؛ دوم، استخراج مسیرهای نظری اثرگذاری اطلاعات پایداری بر شناخت از ریسک اعتباری؛ سوم، تحلیل مسیرهای اثرگذاری جنگ و تحریم بر وضعیت مالی بنگاه و ارزش اطلاعات افشاشده؛ و چهارم، تلفیق این موارد در قالب چارچوب مفهومی و گزاره‌های قابل آزمون .برای جلوگیری از نتیجه‌گیری بیش از شواهد، میان یافته‌های منتشرشده در منابع و استنباط‌های تحلیلی این مقاله تمایز گذاشته می‌شود.

محدودیت مهم روش آن است که نتیجه‌گیری‌ها ماهیت مفهومی دارند و نمی‌توان آن‌ها را به‌عنوان رابطه علّی اثبات‌شده یا برآورد عددی اثر گزارشگری پایداری بر نکول تفسیر کرد .همچنین، دسترسی و کیفیت گزارش‌های پایداری در شرکت‌های ایرانی ممکن است ناهمگون باشد و این موضوع در مطالعات تجربی آینده باید لحاظ شود.

۸ .تحلیل مفهومی رابطه گزارشگری پایداری و ریسک اعتباری

۸ـ۱ .کاهش عدم تقارن اطلاعاتی

گزارشگری پایداری می‌تواند اطلاعاتی را آشکار کند که در صورت‌های مالی تاریخی یا فرم‌های معمول اعتبارسنجی کمتر منعکس می‌شوند .برای نمونه، اطلاعات درباره وابستگی به یک تأمین‌کننده کلیدی، برنامه مدیریت کمبود انرژی، ریسک‌های فیزیکی محل کارخانه یا سازوکار نظارت هیئت‌مدیره می‌تواند شناخت بانک از نقاط ضعف مشتری را بهبود دهد .این امر ممکن است به تشخیص زودهنگام ریسک، درخواست مدارک تکمیلی یا تنظیم شروط مناسب‌تر منجر شود .در اینجا نخستین منفعت، بهبود کیفیت شناخت و تصمیم است؛ نه لزوماً کاهش فوری احتمال نکول.

۸ـ۲ .بهبود تحلیل جریان نقدی و توان بازپرداخت

توان بازپرداخت تسهیلات به جریان‌های نقدی عملیاتی، زمان وصول مطالبات، سطح هزینه‌ها، نیاز سرمایه در گردش و تعهدات سررسیدشونده وابسته است .اطلاعات پایداری زمانی برای بانک مفید است که بتوان آن را به این متغیرها پیوند داد .برای مثال، افشای ریسک کم‌آبی در یک بنگاه کشاورزی یا محدودیت تأمین انرژی در یک واحد تولیدی باید در تحلیل حساسیت تولید، هزینه و درآمد منعکس شود .اطلاعات کلی مانند اعلام تعهد به محیط‌زیست، بدون شاخص‌های قابل سنجش یا ارتباط با وضعیت مالی، ارزش محدودتری برای ارزیابی اعتباری دارد.

۸ـ۳ .بهبود حاکمیت و کنترل ریسک

الزامات افشای حاکمیت، راهبرد، مدیریت ریسک و معیارها در IFRS S۱ و IFRS S۲ می‌تواند بانک را به ارزیابی ساختار پاسخگویی و کنترل‌های مشتری هدایت کند .وجود مسئول مشخص برای مدیریت ریسک، گزارش‌دهی منظم به هیئت‌مدیره، برنامه‌های واکنش به بحران و معیارهای پایش می‌تواند نشانه‌ای از بلوغ مدیریتی باشد؛ اما باید با شواهدی مانند سیاست‌های مصوب، عملکرد گذشته و داده‌های عملیاتی راستی‌آزمایی شود.

۸ـ۴ .افشای ریسک‌های اقلیمی و صنعتی

ریسک اقلیمی برای همه صنایع اهمیت یکسانی ندارد .بنگاه‌های کشاورزی، صنایع آب‌بر، انرژی، حمل‌ونقل، بیمه و املاک ممکن است در معرض ریسک‌های فیزیکی یا گذار بیشتری باشند .بانک باید اهمیت ریسک را بر اساس محل فعالیت، نوع دارایی، دوره سررسید تسهیلات و وابستگی درآمد مشتری بررسی کند .اطلاعات اقلیمی ممکن است بر ارزش وثایق، نیاز به سرمایه‌گذاری جدید، هزینه بیمه و تداوم عملیات اثر بگذارد؛ ازاین‌رو می‌تواند در ارزیابی مشتری و وثیقه کاربرد داشته باشد.

۸ـ۵ .خطر افشای نمادین و سبزشویی

گزارشگری پایداری در صورت نبود شاخص‌های روشن، داده‌های قابل مقایسه و کنترل مستقل می‌تواند به ابزار روابط عمومی تبدیل شود .سبزشویی یا ارائه تصویری گمراه‌کننده از عملکرد پایداری ممکن است بانک را به ارزیابی نادرست سوق دهد .از این رو، اعتبارسنجی باید بین سیاست اعلام‌شده، اقدام اجراشده و نتیجه قابل مشاهده تفاوت بگذارد .بررسی سازگاری گزارش با صورت‌های مالی، گزارش حسابرس، اطلاعات عملیاتی، مجوزها، سوابق حوادث و داده‌های عمومی می‌تواند بخشی از فرایند کنترل باشد.

۹ .نقش تعدیل‌گر جنگ و تحریم

۹ـ۱ .مسیرهای مستقیم اثرگذاری

جنگ و تحریم ممکن است از طریق کاهش دسترسی به منابع مالی و فناوری، محدودیت نقل‌وانتقال وجوه، افزایش هزینه حمل‌ونقل و واردات، اختلال در زنجیره تأمین، کاهش فروش، نوسان نرخ ارز و آسیب به زیرساخت‌ها بر توان بازپرداخت مشتری اثر بگذارند .شدت اثر به نوع صنعت، بازارهای هدف، میزان وابستگی به نهاده‌های خارجی، امکان جایگزینی تأمین‌کننده و توان نقدینگی بنگاه بستگی دارد .بنابراین، اثر یکسانی بر همه مشتریان قابل فرض نیست.

۹ـ۲ .افزایش اهمیت اطلاعات تاب‌آوری

در محیط‌های پرتنش، اطلاعات مربوط به برنامه تداوم فعالیت، منابع تأمین جایگزین، تمرکز مشتریان، وابستگی به واردات، پوشش بیمه‌ای و دسترسی به انرژی ممکن است برای بانک اهمیت بیشتری پیدا کند .چنین اطلاعاتی به تحلیل سناریوهای افت درآمد، افزایش هزینه و تأخیر در وصول مطالبات کمک می‌کند .دو بنگاه با نسبت‌های مالی مشابه ممکن است به دلیل تفاوت در تنوع تأمین‌کنندگان یا دسترسی به بازارهای جایگزین، در برابر شوک مشابه سطح ریسک متفاوتی داشته باشند.

۹ـ۳ .محدودیت پیش‌بینی در شرایط نااطمینانی

افزایش اهمیت اطلاعات پایداری به معنای آن نیست که در شرایط جنگ و تحریم، افشا الزاماً قدرت پیش‌بینی بالاتری خواهد داشت .شوک‌های ناگهانی ممکن است روابط تاریخی میان فروش، هزینه و جریان نقدی را تغییر دهند و داده‌های گذشته را

کم‌اعتبار کنند .افزون بر این، برخی اطلاعات مربوط به زنجیره تأمین یا مسیرهای پرداخت ممکن است در دسترس نباشد . بنابراین، بانک باید عدم قطعیت داده‌ها را صریحاً در تحلیل لحاظ کند و از ارائه برآوردهای نقطه‌ای با قطعیت کاذب بپرهیزد.

۹ـ۴ .نتیجه تحلیلی درباره نقش تعدیل‌گر

در این مقاله، جنگ و تحریم به‌عنوان متغیرهای تعدیل‌گر در نظر گرفته می‌شوند؛ یعنی ممکن است شدت یا جهت رابطه میان گزارشگری پایداری و ارزیابی ریسک اعتباری را تغییر دهند .در برخی صنایع، افشای باکیفیت در محیط پرتنش می‌تواند به تفکیک مشتریان تاب‌آور از مشتریان آسیب‌پذیر کمک کند؛ در برخی دیگر، شدت شوک‌ها ممکن است آن‌قدر بالا باشد که حتی اطلاعات خوب نیز نتواند از افزایش ریسک جلوگیری کند .از این رو، اثر تعدیل‌گر باید در پژوهش تجربی با شاخص‌های روشن و تفکیک صنایع بررسی شود.

۱۰ .چارچوب مفهومی پیشنهادی

چارچوب پیشنهادی مقاله، کیفیت گزارشگری پایداری مبتنی بر IFRS S۱ و IFRS S۲ را متغیر توضیحی اصلی، ریسک اعتباری بانکی را متغیر پیامد و جنگ و تحریم را متغیرهای تعدیل‌گر در نظر می‌گیرد .مسیرهای میانجی احتمالی عبارت‌اند از کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، بهبود ارزیابی تاب‌آوری عملیاتی، شناسایی زودهنگام ریسک‌ها و ارتقای تحلیل جریان نقدی .ویژگی صنعت، اندازه بنگاه، اهرم مالی، کیفیت حسابرسی، وثایق، سابقه اعتباری و شرایط کلان اقتصادی نیز باید در مطالعات تجربی به‌عنوان متغیرهای کنترلی بررسی شوند.

برای عملیاتی‌سازی در پژوهش‌های آتی، کیفیت گزارشگری می‌تواند از طریق شاخص محتوایی شامل جامعیت افشا، ارتباط با ریسک مالی، مقایسه‌پذیری، قابلیت راستی‌آزمایی، کمی‌بودن معیارها و سازگاری با IFRS S۱/S۲ سنجیده شود .ریسک اعتباری نیز می‌تواند با نسبت مطالبات غیرجاری، رتبه اعتباری، احتمال نکول، زیان مورد انتظار یا شرایط قرارداد اندازه‌گیری شود . شدت جنگ و تحریم را می‌توان با شاخص‌های دوره‌ای، میزان وابستگی بنگاه به واردات یا صادرات، محدودیت دسترسی به پرداخت بین‌المللی و مواجهه صنعت با اختلال‌ها تقریب زد؛ البته انتخاب شاخص باید بر اساس داده‌های قابل دسترس و اعتبار سنجش صورت گیرد.

در این چارچوب باید از یک خطای مفهومی پرهیز شود :افزایش افشا ممکن است در کوتاه‌مدت با افزایش ریسک شناسایی‌شده همراه باشد؛ زیرا بانک برای نخستین بار از آسیب‌پذیری‌هایی آگاه می‌شود که قبلاً پنهان بوده‌اند .بنابراین، افزایش ریسک برآوردشده لزوماً به معنی بدتر شدن عملکرد مشتری نیست؛ ممکن است نشان‌دهنده ارزیابی دقیق‌تر باشد .مطالعات تجربی باید بین ریسک واقعی، ریسک ادراک‌شده و تصمیم اعتباری تمایز قائل شوند.

۱۱ .دلالت‌های کاربردی برای بانک‌ها

۱۱ـ۱ .ادغام اطلاعات پایداری در پرونده اعتباری

پیشنهاد می‌شود اطلاعات پایداری به‌صورت متناسب با اندازه و ریسک مشتری در پرونده اعتباری درج شود، نه اینکه برای همه مشتریان یکسان و با هزینه بالا مطالبه گردد .برای مشتریان بزرگ یا صنایع پرمواجهه، اطلاعات درباره ساختار حاکمیت، ریسک‌های اقلیمی و عملیاتی، تمرکز تأمین‌کنندگان، برنامه تداوم کسب‌وکار و معیارهای پایش می‌تواند بخشی از بررسی تکمیلی باشد .برای مشتریان کوچک‌تر، پرسش‌نامه کوتاه و متناسب با فعالیت ممکن است کارآمدتر باشد.

۱۱ـ۲ .اتصال افشاها به تحلیل مالی

هر موضوع پایداری باید در صورت امکان به یک پیامد مالی یا عملیاتی ترجمه شود .برای مثال، ریسک کمبود آب باید به ظرفیت تولید و هزینه تأمین آب، ریسک انرژی به هزینه تمام‌شده و توقف تولید، و ریسک زنجیره تأمین به زمان تحویل، موجودی و سرمایه در گردش مرتبط شود .در این روش، گزارش پایداری به‌جای امتیاز مستقل و مبهم، به ابزاری برای تکمیل تحلیل جریان نقدی و سناریوهای بازپرداخت تبدیل می‌شود.

۱۱ـ۳ .طراحی سناریوهای تنش

بانک می‌تواند برای مشتریان دارای مواجهه بالا، سناریوهایی مانند کاهش فروش، افزایش بهای مواد اولیه، تأخیر وصول مطالبات، محدودیت انرژی یا اختلال حمل‌ونقل را بررسی کند .هدف، پیش‌بینی دقیق رویدادهای آتی نیست؛ بلکه شناخت حساسیت توان بازپرداخت نسبت به شوک‌های محتمل و تعیین اقدامات کاهنده ریسک است .نتایج سناریوها باید با دوره سررسید تسهیلات و ساختار جریان نقدی مشتری متناسب باشد.

۱۱ـ۴ .پایش پس از اعطای تسهیلات

اطلاعات پایداری می‌تواند در پایش مستمر مشتری نیز استفاده شود .تغییر در تأمین‌کننده اصلی، وقوع حادثه محیط‌زیستی، توقف مکرر تولید، افزایش شکایت‌های مرتبط با عملیات یا تغییر مقررات می‌تواند علامتی برای بازبینی پیش‌بینی‌های جریان نقدی باشد .این علائم باید در کنار شاخص‌های متعارف مانند تأخیر پرداخت، گردش حساب، بدهی مالیاتی و تغییر در وثایق تحلیل شوند؛ هیچ شاخص پایداری نباید به‌تنهایی مبنای تصمیم قطعی قرار گیرد.

۱۱ـ۵ .کنترل کیفیت و قابلیت اتکا

برای جلوگیری از اتکای بیش از حد به اظهارات مشتری، بانک باید منبع اطلاعات، دوره پوشش، روش محاسبه شاخص‌ها و امکان راستی‌آزمایی را بررسی کند .اطلاعاتی که برآوردی، ناقص یا فاقد پشتوانه‌اند باید با سطح اطمینان مناسب در تحلیل

استفاده شوند .در موارد بااهمیت، تطبیق با گزارش حسابرس، مجوزهای قانونی، گزارش‌های فنی یا شواهد عملیاتی می‌تواند به افزایش اعتبار کمک کند.

۱۱ـ۶ .تناسب با مقررات و عدالت اعتباری

ادغام اطلاعات پایداری باید به‌گونه‌ای انجام شود که موجب تبعیض غیرموجه علیه بنگاه‌های کوچک یا مشتریانی که توان تهیه گزارش‌های پرهزینه ندارند، نشود .معیارها باید شفاف، مرتبط با ریسک و متناسب با صنعت باشند .بانک همچنین باید توضیح دهد که اطلاعات پایداری چگونه در تصمیم اعتباری استفاده شده است و از تبدیل این اطلاعات به امتیاز مبهم و غیرقابل توضیح خودداری کند.

۱۲ .بحث و نتیجه‌گیری

هدف این مقاله، تبیین رابطه گزارشگری پایداری مبتنی بر استانداردهای IFRS S۱ و IFRS S۲ با ریسک اعتباری بانکی و تحلیل نقش تعدیل‌گر جنگ و تحریم در اقتصاد ایران بود .برای دستیابی به این هدف، الزامات استانداردهای بین‌المللی، ادبیات نظری مرتبط با عدم تقارن اطلاعاتی و تاب‌آوری عملیاتی، پژوهش‌های پیشین و ویژگی‌های محیط اقتصادی ایران به شیوه توصیفی ـ تحلیلی و اسنادی بررسی شد .جمع‌بندی تحلیل‌ها نشان می‌دهد که گزارشگری پایداری، در صورت برخورداری از کیفیت، ارتباط با تصمیم اعتباری و قابلیت راستی‌آزمایی، می‌تواند مکملی ارزشمند برای صورت‌های مالی، سوابق بازپرداخت، اطلاعات وثایق و سایر داده‌های متعارف اعتبارسنجی باشد.

مهم‌ترین استدلال مقاله آن است که ریسک اعتباری تنها از وضعیت مالی گذشته مشتری ناشی نمی‌شود؛ بلکه به توان بنگاه برای حفظ عملیات، مدیریت شوک‌ها، استمرار دسترسی به نهاده‌ها، نگهداری بازار فروش و تبدیل فعالیت اقتصادی به جریان نقدی قابل استفاده برای بازپرداخت نیز وابسته است .نسبت‌های مالی و صورت‌های مالی تاریخی برای تحلیل اعتباری ضروری‌اند، اما ممکن است نشانه‌های اولیه آسیب‌پذیری عملیاتی یا تغییرات آتی محیط فعالیت را به‌طور کامل نشان ندهند . اطلاعات مربوط به حاکمیت، راهبرد، مدیریت ریسک، وابستگی به تأمین‌کنندگان، برنامه تداوم کسب‌وکار و مواجهه اقلیمی می‌تواند این خلأ اطلاعاتی را کاهش دهد و تحلیل‌گر را در تدوین سناریوهای واقع‌بینانه‌تر برای فروش، هزینه، سرمایه در گردش و جریان نقدی یاری کند.

این برداشت با جهت‌گیری استاندارد IFRS S۱ همسو است؛ زیرا این استاندارد بر افشای اطلاعات مالی مرتبط با ریسک‌ها و فرصت‌های پایداری که می‌توانند بر چشم‌انداز واحد تجاری اثر بگذارند تأکید دارد .همچنین، IFRS S۲ با تمرکز بر ریسک‌ها و فرصت‌های مرتبط با اقلیم، چارچوبی برای بررسی ریسک‌های فیزیکی و ریسک‌های گذار فراهم می‌کند (بنیادIFRS ، ۲۰۲۳الف؛ بنیادIFRS ، ۲۰۲۳ب). بااین‌حال، این استانداردها به‌خودی‌خود ابزار رتبه‌بندی اعتباری یا تضمین‌کننده کاهش نکول نیستند؛ ارزش آن‌ها برای بانک زمانی تحقق می‌یابد که اطلاعات افشاشده به پیامدهای مالی، ظرفیت بازپرداخت و تصمیم‌های مدیریت ریسک ترجمه شود.

نتیجه حاضر همچنین با مرور انتقادی کارنواله و دراگو (۲۰۲۴) درباره قیمت‌گذاری ریسک‌های ESG در بازار تسهیلات بانکی هم‌راستا است .آن مرور نشان می‌دهد که ارتباط میان ریسک‌های پایداری و شرایط تأمین مالی موضوعی مهم است، اما شواهد

تجربی در همه بازارها و شرایط یکسان نیست .بنابراین، نمی‌توان از رابطه‌ای قطعی و همواره معکوس میان کیفیت گزارشگری پایداری و ریسک اعتباری سخن گفت .افشای بهتر ممکن است به شناسایی دقیق‌تر مشتریان پرریسک بینجامد و در نتیجه، ریسک برآوردشده از سوی بانک را در کوتاه‌مدت افزایش دهد؛ چنین افزایشی لزوماً نشانه بدتر شدن وضعیت مشتری نیست، بلکه ممکن است حاصل آشکار شدن ریسک‌هایی باشد که پیش‌تر در دسترس تصمیم‌گیرنده قرار نداشتند.

در اقتصاد ایران، اهمیت این موضوع با توجه به محدودیت‌های ناشی از تحریم، نوسان‌های کلان اقتصادی و احتمال بروز شوک‌های ناشی از جنگ تشدید می‌شود .قاسمی‌نژاد و جهان‌پرور (۲۰۲۱) آثار تحریم‌های مالی بر شرکت‌های ایرانی را بررسی کرده‌اند و این ادبیات نشان می‌دهد که محدودیت‌های مالی می‌توانند بر تأمین مالی و عملکرد بنگاه اثر بگذارند .از منظر اعتباری، جنگ و تحریم ممکن است با افزایش هزینه واردات و حمل‌ونقل، محدودیت پرداخت‌های بین‌المللی، اختلال در زنجیره تأمین، کاهش یا جابه‌جایی تقاضا، نوسان نرخ ارز و آسیب به زیرساخت‌ها، احتمال اختلال در جریان نقدی را افزایش دهند .در چنین فضایی، اطلاعاتی که ظرفیت جایگزینی تأمین‌کنندگان، تنوع بازارها، برنامه‌های تداوم فعالیت، وابستگی به انرژی و نهاده‌های وارداتی و آمادگی برای مواجهه با بحران را روشن می‌سازد، می‌تواند برای تفکیک بنگاه‌های تاب‌آور از بنگاه‌های آسیب‌پذیر مفید باشد.

با وجود این، نقش تعدیل‌گر جنگ و تحریم الزاماً در یک جهت عمل نمی‌کند .از یک سو، افزایش نااطمینانی می‌تواند اهمیت اطلاعات مربوط به تاب‌آوری و مدیریت ریسک را برای بانک بیشتر کند؛ از سوی دیگر، شدت و ناگهانی بودن شوک‌ها ممکن است قابلیت پیش‌بینی اطلاعات تاریخی و حتی برخی شاخص‌های گزارش‌شده را کاهش دهد .افزون بر آن، دسترسی محدود به داده‌های قابل اتکا، دشواری راستی‌آزمایی اطلاعات زنجیره تأمین و تغییر سریع شرایط اقتصادی می‌تواند قدرت توضیحی گزارشگری را محدود سازد .بنابراین، اثر جنگ و تحریم باید وابسته به ویژگی صنعت، میزان مواجهه با واردات و صادرات، ساختار هزینه، انعطاف‌پذیری عملیاتی، اندازه بنگاه و کیفیت مدیریت ریسک تحلیل شود؛ نه آنکه برای تمام مشتریان و صنایع یکسان فرض شود.

از نظر کاربردی، یافته‌های تحلیلی مقاله بر ضرورت ادغام مرحله‌ای و متناسب اطلاعات پایداری در فرایند اعتبارسنجی تأکید دارد .بانک‌ها می‌توانند برای مشتریان بزرگ و صنایع دارای مواجهه بالا، اطلاعات روشن‌تری درباره ریسک‌های اقلیمی و عملیاتی، تمرکز تأمین‌کنندگان و مشتریان، برنامه تداوم کسب‌وکار و سناریوهای تنش مطالبه کنند .سپس این اطلاعات باید با صورت‌های مالی، جریان وجوه نقد، سررسید بدهی‌ها، گردش حساب، سوابق بازپرداخت، کیفیت وثایق و سایر تعهدات تلفیق شود .چنین رویکردی بهتر است به‌جای ایجاد امتیاز مستقل و غیرشفاف برای گزارش پایداری، بر توضیح اثر هر ریسک بر درآمد، هزینه، سرمایه در گردش، نقدینگی و توان بازپرداخت تمرکز داشته باشد .همچنین، معیارها باید متناسب با اندازه مشتری و صنعت باشند تا هزینه گزارشگری به مانعی نامتناسب برای بنگاه‌های کوچک تبدیل نشود.

از منظر روش‌شناختی، باید میان چهار مفهوم تمایز گذاشت :کیفیت افشای پایداری، عملکرد واقعی پایداری، ریسک شناسایی‌شده توسط بانک و نکول تحقق‌یافته .این مفاهیم به یکدیگر مرتبط‌اند، اما معادل هم نیستند .بنگاهی ممکن است افشای کاملی داشته باشد و در عین حال با ریسک بالایی روبه‌رو باشد؛ یا بنگاهی ممکن است عملکرد قابل قبولی داشته باشد، اما به دلیل ضعف گزارشگری نتواند آن را به‌درستی به استفاده‌کنندگان منتقل کند .ازاین‌رو، ارزیابی علمی رابطه گزارشگری

پایداری و ریسک اعتباری باید شاخص‌های جداگانه و شفاف برای کیفیت افشا و پیامدهای اعتباری طراحی کند و از تفسیر ساده‌انگارانه همبستگی‌ها بپرهیزد.

محدودیت اصلی پژوهش حاضر، ماهیت اسنادی و مفهومی آن است .در این مقاله داده‌های محرمانه اعتباری بانک‌ها یا داده‌های بنگاه‌ها تحلیل نشده و هیچ ضریب، سطح معناداری یا رابطه علّی به‌صورت تجربی برآورد نشده است؛ بنابراین، گزاره‌های مطرح‌شده فرضیه‌ها و استدلال‌های قابل آزمون‌اند، نه یافته‌های آماری قطعی .پژوهش‌های آینده می‌توانند با تدوین شاخص محتوایی شفاف برای سنجش انطباق گزارش‌ها با IFRS S۱ و IFRS S۲ ، گردآوری داده‌های چندساله و پیوند آن‌ها با شاخص‌هایی مانند مطالبات غیرجاری، احتمال نکول، رتبه اعتباری یا زیان مورد انتظار، رابطه مورد بحث را به‌صورت تجربی بررسی کنند . در چنین پژوهش‌هایی لازم است متغیرهایی مانند اندازه بنگاه، صنعت، اهرم مالی، کیفیت حسابرسی، وثایق، سابقه اعتباری و شرایط کلان اقتصادی کنترل شوند و اثر جنگ و تحریم با شاخص‌های مشخص و قابل تکرار سنجیده شود.

در جمع‌بندی نهایی، پیام اصلی مقاله آن است که گزارشگری پایداری مبتنی بر IFRS S۱ و IFRS S۲ باید نه جایگزین تحلیل مالی و اعتباری، بلکه لایه‌ای تکمیلی برای شناخت بهتر ریسک‌های آینده تلقی شود .ارزش این گزارشگری در توان آن برای افزایش شفافیت، آشکار کردن آسیب‌پذیری‌های عملیاتی و پشتیبانی از تحلیل جریان‌های نقدی و سناریوهای تنش است .در اقتصاد تحریم‌زده و در معرض شوک‌های ژئوپلیتیکی، این اطلاعات می‌تواند به تصمیم‌گیری دقیق‌تر کمک کند، مشروط بر آنکه با کیفیت داده، قابلیت راستی‌آزمایی، تناسب صنعتی و قضاوت حرفه‌ای همراه باشد .در نهایت، پیوند دادن اطلاعات پایداری با ارزیابی اعتباری می‌تواند زمینه تصمیم‌گیری مستندتر و پایش مؤثرتر مشتریان را فراهم سازد؛ اما میزان اثر آن بر نکول و زیان اعتباری باید در پژوهش‌های تجربی آینده آزمون شود.

۱۳ . پیشنهادهای پژوهش

- بانک‌ها شاخصی متناسب با اندازه مشتری و ریسک صنعت برای کیفیت اطلاعات پایداری طراحی کنند و آن را در کنار شاخص‌های مالی و اعتباری به کار گیرند.
- در پرونده مشتریان بزرگ و صنایع پرمواجهه، اطلاعات درباره تمرکز تأمین‌کنندگان، ریسک‌های اقلیمی و عملیاتی، برنامه تداوم فعالیت و سناریوهای بحران مطالبه شود.
- برای ارزیابی اثر گزارشگری پایداری، بین کیفیت افشا، عملکرد واقعی پایداری، ریسک شناسایی‌شده و نکول تحقق‌یافته تمایز گذاشته شود.
- پژوهش‌های تجربی آینده شاخصی شفاف و قابل تکرار برای سنجش انطباق گزارش‌ها با IFRS S۱ و IFRS S۲ طراحی کنند.
- نقش تعدیل‌گر جنگ و تحریم با شاخص‌های روشن و قابل دسترس، همراه با کنترل ویژگی‌های صنعت، اندازه بنگاه، اهرم مالی و کیفیت حسابرسی بررسی شود.
- نهادهای حرفه‌ای و دانشگاهی درباره مفاهیم، معیارهای سنجش و قابلیت راستی‌آزمایی اطلاعات پایداری راهنمای بومی تهیه کنند.

منابع

منابع فارسی

- احمدی، شیما، و سیل‌سپهر، حسین .(۲۰۲۶) شناسایی و اولویت‌بندی ذی‌نفعان گزارشگری پایداری و انتظارات متنوع آنان در نظام بانکی ایران :کاربرد روش بهترین ـ بدترین .(BWM) پژوهش‌های حسابداری و حسابرسی عملیاتی و عملکرد، ۵(۴)، ۷۲–۴۶.
- حسینی، سیدعلی، بحیرایی، افسانه، و بهبهانی‌نیا، پریسا سادات .(۲۰۲۶). ارائه چارچوب گزارشگری پایداری در صنعت بانکی ایران :پردازش و تفسیر ابعاد محوری در قالب یک نقشه راه استراتژیک .مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۲۳)۸۹(، ۳۹–۸۶.
- مشیخی، بیتا، شاکرطاهری، حسین، و مومنی‌طاهری، مهدی) .۲۰۱۹ .(بررسی گزارشگری پایداری شرکت‌ها :مورد ایران . Journal of Finance and Accounting، ۷)۳(، ۷۶–۱۲۸۷,۲۰۱۹۰۷۰۳.https://doi.org/۱۰,۱۱٦٤۸/j.jfa .
- مشیخی، شهناز، و بیضایی‌نژاد، مهناز) .۲۰۲۵ .(محتوای اطلاعاتی گزارشگری پایداری شرکت‌های بازار سرمایه ایران با تأکید بر کیفیت آن .مجله حسابداری، حسابرسی و مالی ایران، ۹)۳(، ۱۷–۳۲ . https://doi.org/۱۰,۲۲۰٦۷/ijaaf.۲۰۲۵,٤٦۱۹۲,۱٤۸۱
- ژاله‌آزادزنجانی، محسن، فاضلی، نقی، و فغانی‌مکرانی، خسرو) .۲۰۲۵ .(مدل کیفی الزامات گزارشگری پایداری شرکت در بازار سرمایه ایران با الهام از استانداردهای GRI و .SASB مجله حسابداری، حسابرسی و مالی ایران، ۹)۲(، ۹۳–۱۱۱ . https://doi.org/۱۰,۲۲۰٦۷/ijaaf.۲۰۲۵,٤٤۷۱٦,۱٤۲٤

منابع انگلیسی

Basel Committee on Banking Supervision. (۲۰۲۲). Principles for the effective management and supervision of climate-related financial risks. Bank for International Settlements. https://www.bis.org/bcbs/publ/d٥۳۲.htm

Carnevale, C., & Drago, D. (۲۰۲٤). Do banks price ESG risks? A critical review of empirical research. Research in International Business and Finance, ٦۹, ۱۰۲۲۲۷. https://doi.org/۱۰,۱۰۱٦/j.ribaf.۲۰۲٤,۱۰۲۲۲۷

Ghasseminejad, S., & Jahan-Parvar, M. R. (۲۰۲۱). The impact of financial sanctions: The case of Iran. Journal of Policy Modeling, ٤۳(۳), ٦۰۱–٦۲۱. https://doi.org/۱۰,۱۰۱٦/j.jpolmod.۲۰۲۱,۰۳,۰۰۱

IFRS Foundation. (۲۰۲۳a). IFRS S۱: General requirements for disclosure of sustainability-related financial information. International Sustainability Standards Board. https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s۱-general-requirements/

IFRS Foundation. (۲۰۲۳b). IFRS S۲: Climate-related disclosures. International Sustainability Standards Board. https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s۲-climate-related-disclosures/

Task Force on Climate-related Financial Disclosures. (۲۰۱۷). Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures. Financial Stability Board. https://www.fsb.org/۲۰۱۷/۰٦/recommendations-of-the-task-force-on-climate-related-financial-disclosures-۲/